

8. Розенбаум Ю. А. Советское государство и церковь / Ю. А. Розен-баум. – М.: Наука, 1985. – 174 с.
9. Садков А. Н. Религиозные организации как субъекты гражданского права: дис. ... канд. юрид. наук / А. Н. Садков. – Волгоград, 2004. – 224 с.
10. Фучеджі В. Д. Релігійні організації як суб'єкти цивільного права. дис.... канд. юрид. наук. / В. Д. Фучеджі. – Одеса, 2006. – 209 с.
11. Кривенко Ю.В. Цивільно-правовий статус релігійних організацій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. / Ю. В. Кривенко. – Одеса, 2007. – 194 с.
12. Гражданское право Украины: [учеб. для вузов системы МВД Украины; в 2-х ч. – Ч.1] / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др.; под ред. А. А. Пушкина, В. М. Самойленко. – Харьков: Основа, 1996. – 440 с.
13. Гражданское право: [учеб.; в 2-х т.] / отв. ред. Е. А. Суханов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: БЕК, 2000. – Т. 1. – 785 с.
14. Про об'єднання громадян: Закон України від 16 черв. 1992р. № 2460- XII № 140 // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.
15. Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица: очерк истории и теории: [учеб. пособие] / Н. В. Козлова. – М.: Статут, 2003. – 318 с.

УДК 338. 242: 001. 895

Н.В. Гунчак

аспірант,

Львівський національний університет імені Івана Франка

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Узагальнено існуючі напрями, фактори та принципи управління розвитком інтелектуалізації національного господарства, запропоновано авторський підхід щодо державної політики у сфері інтелектуальної економіки.

Ключові слова: державна політика, регулювання, інтелектуалізація, економіка, національне господарство, методи, принципи, фактори.

Обобщены существующие направления, факторы и принципы управления развитием интеллектуализации национального хозяйства, предложено авторский подход относительно государственной политики в сфере интеллектуальной экономики.

Ключевые слова: государственная политика, регулирование, интеллектуализация, экономика, народное хозяйство, методы, принципы, факторы.

The existing trends, factors and principles of management of development intellectualization of the national economy have been generalized, the own approach to public policy in the field of intellectual economy has been proposed.

Key words: public policy, regulation, intellectualization, economy, national economy, methods, principles, factors.

Постановка проблеми. У демократичних суспільствах превалює переконання про необхідність обмеження державного втручання у розвиток ринкових процесів та максимального дотримання принципу ринкового саморегулювання. Разом з тим, органами державного управління дуже чітко відслідковуються поточний стан та тенденції зміни інтересів економічних агентів. Це важливо саме для низькорентабельних, втім вагомих для національної економіки сфер і видів економічної діяльності. Більше того, економічне зростання, базоване на низькотехнологічних „старопромислових” видах економічної діяльності, рано чи пізно призводить до послаблення позицій динамічної конкурентоспроможності економіки в глобальній конкуренції і посилення загроз економічній безпеці держави.

Інерційність розвитку людського капіталу, непрогнозованість довгострокових наслідків індустріалізації призводять до погіршення еколого-техногенного стану, що істотно актуалізує та підносить до найвищого стратегічно важливого для держави рівня проблему контролю та сприяння розвитку інтелектуалізації економіки.

Отже, сфера знань, будучи капіталомісткою, характеризується високим рівнем комерційного ризику і тривалим періодом віддачі інвестицій, є недостатньо привабливою для більшості суб'єктів господарювання.

Відтак, в економічно розвинених країнах органами державного управління застосовується широкий арсенал як адміністративних (заборона чи обмеження ввозу на територію країни застарілих техніки і

технологій, жорстке, але прозоре ліцензування, документування та захист результатів інтелектуальної творчої діяльності), так і економічних методів (стимулююче інновації оподаткування, інвестування, запровадження різноманітного економічного та організаційного сприяння та ін.) регулювання.

Але для вибудовування комплексної і ефективної державної політики стимулювання інтелектуалізації економіки необхідно: узагальнити чинники впливу та концептуальні напрями, за якими будуть надалі формуватися дієві управлінські рішення; визначитися з принципами політики.

Аналіз досліджень і публікацій. Певні аспекти механізму державного регулювання економіки знань висвітлені у наукових працях М. Д. Лесечка, Н. М. Зубчинської, С. І. Бандура, В. П. Семиноженка, О. А. Мокій, М. С. Дороніної та А. І. Нечепуренко, В. Г. Савенка та ін. Однак слід зауважити, що на сьогодні проблеми державної політики сприяння розвитку процесів інтелектуалізації економіки досліджені недостатньо, тому існує об'єктивна необхідність наукової роботи у даному напрямі.

Постановка завдання. Головною метою даної публікації є визначення концептуальних напрямів і принципів державного регулювання розвитку процесів інтелектуалізації національного господарства на основі узагальнення теоретико-методичних досліджень науковців.

Виклад основного матеріалу. В узагальненій моделі механізму державного управління розвитком соціального та інтелектуального капіталу суспільства М. Лесечка найбільш актуальними у компетенції держави визначено організаційні, економічні, соціально-психологічні та соціальні методи; економічні, фінансові та правові важелі; інструкції, нормативи, норми, стандарти, методичні вказівки; правове забезпечення, що складається із законів парламенту, указів президента, постанов уряду, наказів і листів міністерств і відомств, статутів юридичних осіб [1, с.87]. При цьому політика регулювання, на думку науковця, має реалізовуватися з дотриманням принципів цілеспрямованості, безперервності і надійності, плановірності, динамізму, несуперечливості законам управління, цілісності, автономності, моделювання та ефективності управління [1, с.83-86].

Можна погодитися з тезою М. Лесечка про те, що фактори як об'єкти державної політики, відповідають індикаторам недостатності розвитку соціального та інтелектуального капіталу, якими на мікрорівні є депопуляція, погіршення соціальної та демографічної ситуації; на мезорівні – деморалізація населення, відсутність консолідаційних тенденцій, наявність соціальних та міжетнічних конфліктів; на макрорівні – недостатньо ефективна діяльність органів державного управління, корупція в освітній та науковій сферах, автократія; на наднаціональному рівні – тероризм, міжнародні проблеми у сфері соціальної безпеки [1, с.95].

У праці «Соціальний капітал України: теоретико-методологічні основи формування» визначаються такі сфери реалізації заходів політики інтелектуалізації економіки: політична; економічна; демографічна; соціальна; духовна або культурно-ідеологічна [2, с.149]. Тут до факторів макросередовища, що визначають розвиток інтелектуальної сфери, відносять: природно-кліматичні та економіко-географічні, економічні, медико-демографічні, соціальні, соціально-економічні, правові, суспільно-політичні, екологічні; до факторів мезо- і мікросередовища включають: організаційно-господарські, організаційно-технічні, особистісно-поведінкові. Відтак, позитивним аспектом згаданого дослідження стало визначення тривірневої системи регулювання процесів розвитку інтелектуалізації економіки: 1) державне нормативно-правове регулювання на різних рівнях з використанням законів, стандартів, гарантій, норм і нормативів, засобів фінансового впливу; 2) саморегулювання та саморозвиток, в основі якого – забезпечення справедливої стимулюючої конкуренції на ринку об'єктів інтелектуальної власності та інновацій з підсиленням заходів додатковим фінансовим і ресурсним забезпеченням при сприянні розвитку окремих ланок інноваційної діяльності та модернізації економіки; 3) громадське регулювання з залученням до цього процесу населення і громадських організацій, інститутів громадянського суспільства для ініціювання позитивного суспільного ставлення до нововведень і підсилення дії суспільно-психологічних чинників стимулювання розвитку інтелектуалізації економіки [2, с.101].

В. Семиноженко у праці «Економіка знань: виклики глобалізації та Україна» визначає такі інституціональні напрями державної політики у сфері розвитку інтелектуалізації економіки: 1) створення інститутів для стимулювання суб'єктів фінансової, наукової і промислової діяльності до створення і впровадження інновацій; 2) створення сприятливого середовища для інноваційної економіки; 3) розвиток гуманітарного капіталу передусім шляхом покращення суспільної загальної інноваційної культури. До адміністративних заходів науковець відносить спрощення процедур створення і діяльності інноваційно активних підприємств [3, с.27-28]. Вважаємо, що реалізація послідовної та виваженої державної політики за цими напрямками може реально покращити інституціональне середовище (як чи не найважливішу складову) інтелектуалізації національного господарства.

Цікавими, з огляду на прикладний характер ефективного застосування у посттрансформаційних економіках, слід визнати результати дослідження досвіду політики розвитку людського капіталу у країнах Європейського Союзу, проведеного І. Лапшиною. Дослідниця визначила такі головні напрями діяльності держави в аналізованій сфері, як боротьба з безробіттям та підвищення рівня доходів населення, розвиток безперервної освіти, вдосконалення кадрів у сфері економіки, розвиток підприємництва, зокрема інноваційного, підвищення професійної активності жінок [4, с.69]. Крім того, доводиться позитивний ефект інвестування в освітню сферу та охорону здоров'я, підвищення ефективності соціальної політики, зменшення міжнародної трудової міграції та удосконалення системи державного регулювання участі у світовому обміні людським капіталом країнами Європейського Союзу як ключових компонент економічного зростання.

У дослідженнях, які стосуються обґрунтування теоретико-методичних основ управління розвитком інтелектуалізації на мікрорівні, виокремлюються наступні фактори-детермінанти: розмір та динаміка середньої заробітної плати, вартість продукції підприємства, обсяги та динаміка попиту на неї, обсяги і динаміка інвестицій, стан розвитку науково-дослідного сектора, соціальне забезпечення персоналу, рівень конкурентоспроможності підприємства, динаміка обсягів виробництва та економічної доданої вартості у галузі.

При розробці політики управління інтелектуальним забезпеченням економічних агентів науковці ідентифікують фактори зовнішнього (конкуренти, споживачі, постачальники, місткість ринку, розвиток науково-технічного прогресу) та внутрішнього середовища – фактори технологічного оснащення (організаційна структура підприємства, об'єкти інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичні системи обліку і аналізу з огляду на набуті корпоративні знання) і фактори виробничого потенціалу кадрового складу (рівень загальної освіти, спеціальної освіти та кваліфікації персоналу) [5, с.38].

Зауважимо, що будучи чинниками стану розвитку і міри забезпеченості суб'єктів господарювання засобами інтелектуалізації праці, вони потребують врахування й на макрорівні при обґрунтуванні пріоритетних напрямів та засобів державної політики в аналізованій сфері.

Додамо, що за результатами дослідження об'єктивним є висновок про не набуття особливої актуальності обґрунтування принципів управління інтелектуалізацією економіки на мікрорівні. Певним виключенням є дослідження М. Дороніної та А. Нечепуренко, які виводять комплекс принципів управління розвитком соціального та інтелектуального капіталу економічних агентів – цілеспрямованості, наукової обґрунтованості, практичності, системного підходу, поєднання логіки та інтуїції, міждисциплінарності, динамічності, плановості, дієвості, стандартизації оцінок, нематеріального характеру, суб'єктивності сприйняття соціального та інтелектуального капіталу кожним працівником, використання еталонів для оцінки розвитку, визначення і зняття суперечностей [6, с.40].

На думку В. Савенко, державна політика сприяння розвитку процесів інтелектуалізації економіки, спрямована не лише на зміцнення конкурентоспроможності національної економіки, але й на забезпечення економічної безпеки держави. [7, с.10].

Отже, на дієвість та підвищення результативності механізмів політики розвитку процесів інтелектуалізації економіки істотно впливають певні умови (фактори). Але для цього необхідне здійснення певних регулюючих заходів (з обов'язковим поєднанням адміністративного та економічного характеру) як органами влади всіх рівнів (центрального, регіонального та місцевого), так і безпосередньо економічними агентами та особами – винахідниками з дотриманням деяких базових принципів (рис. 1). За такого підходу фактори розвитку інтелектуалізації економіки доцільно ідентифікувати за групами: економічні, організаційні, інституційні, соціально-психологічні, адміністративні та суспільні.

Визначені концептуальні напрями є тими сферами, за якими необхідно реалізовувати державну політику задля стимулювання активізації сприятливих механізмів інтелектуальної творчої діяльності та апробації її результатів на підприємствах базових видів економічної діяльності та таким чином посилювати роль інтелектуалізації в системі заходів розвитку, підвищення конкурентоспроможності і забезпечення економічної безпеки національної економіки. Проте реалізація обумовлених заходів можлива лише з дотриманням необхідних принципів. Так, дотримання принципу прогнозованості, плановості та урегульованості дозволяє підвищити ефективність моделювання і планування розвитку інтелектуалізації національного господарства.

Необхідність державної підтримки і популяризації обумовлена вже згадуваним досвідом державного регулювання переходу до економіки знань у економічно розвинених державах, згідно якого показано, що інтелектуалізація є інтересом головною мірою держави або суспільства, а не окремих підприємницьких структур, тим паче тих, що орієнтовані на максимізацію прибутку шляхом швидкої капіталізації.

Щодо принципу системності та постійності, то перший стосується планування заходів не відокремлено один від одного, а в поєднанні способів впливу на стимулювання населення до накопичення і в подальшому реалізації інтелектуального капіталу, підвищення ефективності функціонування освітньої і наукової сфер, їх проблемно-цільової орієнтації при підготовці кадрів на сучасні потреби виробничо-господарського комплексу, створення умов, за яких максимально швидко та з обґрунтованими витратами комерціалізуються об'єкти інтелектуальної власності. Другий передбачає планування і реалізацію системних заходів постійно, з систематичним моніторингом, контролем та коригуванням реалізовуваної політики у разі відхилення її фактичних результатів від планових. Як вже зазначалося, інноваційні проекти є високо ризиковими, часто потребують значних інвестицій та тривалого періоду окупності витрат. Ця їх особливість об'єктивно знижує мотивацію приватних економічних агентів, а з іншого боку ускладнює можливості одноосібної реалізації державними структурами. Звідси висновок про обґрунтовану доцільність спільної паритетної реалізації інноваційних програм як державою, так і приватним сектором. Додамо, що така практика була неодноразово ефективно апробована в економічно розвинених державах. Причому форми так званого державно-приватного партнерства можуть бути різними та стосуватися як економічних, так і організаційних, юридичних, продуктових та технічних аспектів інноваційної діяльності.

Інституціональною теорією обґрунтовано, а практикою регулювання розвитку інтелектуалізації національного господарства доведено, що сфери господарювання, для активізації розвитку яких практично неможливо застосувати методи примусу та навпаки необхідні надзвичайно потужні мотиваційні умови, потребують належного розвитку їх інституціонального середовища. Саме в цьому проявляється дотримання принципу достатності інституціонального забезпечення формування знанневої економіки.

Рис. 1. Методи і засоби державного регулювання та фактори розвитку процесів інтелектуалізації національного господарства (запропоновано автором)

Втім навіть за дотримання усіх з наведених вище принципів державна політика в аналізованій сфері обумовлена на невдачу за умови незабезпечення ще одного не менш важливого принципу – гарантування захисту права приватної власності загалом та у сфері результатів інтелектуальної творчої діяльності зокрема. Якщо суб'єкти господарювання не будуть усвідомлювати, що понесені ними фізичні та моральні витрати та їх результати належним чином не охороняються, то це об'єктивно руйнуватиме не лише стимули до створення і впровадження знань, але й інвестиційну активність, зокрема з залучення зовнішнього інвестування. Відсутність цього принципу може стати системною проблемою розвитку національного господарства.

Наголосимо, що дотримання кожного із зазначених принципів є вкрай необхідним в системі заходів державної політики інтелектуалізації економіки. Але не менш важливим є дотримання їх в комплексі, адже лише такий підхід забезпечить раціональність державної політики та її чітку спрямованість на структурно збалансовану інтелектуальну модернізацію національного економічного комплексу.

Висновки. Державна політика, спрямована на розвиток процесів інтелектуалізації економіки, реалізується через економічні та адміністративні важелі впливу з дотриманням принципів плановості та урегульованості, системності і постійності, державної підтримки та популяризації, державно-приватного партнерства і збалансованості, цілеспрямованості, інтегрованості освіти, науки, виробництва і державного сприяння, достатності інституціонального забезпечення; безпеки науково-технічної та технологічної сфер національної економіки, гарантування права на об'єкти інтелектуальної власності. При цьому умови розвитку інтелектуалізації економіки доцільно ідентифікуються за групами: економічні, організаційні, інституційні, соціально-психологічні, адміністративні та суспільні.

Література:

1. Лесечко М.Д. *Соціальний капітал: теорія і практика: Монографія / М.Д. Лесечко, О.Г. Сидорчук. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 220 с.*
2. *Соціальний капітал України: теоретико-методологічні основи формування : Монографія / С. І. Бандур, Л. Г. Богуш, Т. А. Заяць та ін. – За заг. ред. С. І. Бандура – К.: РВПС України НАН України, 2010. – 210 с.*
3. *Економіка знань: виклики глобалізації та Україна : Монографія / За заг. ред. А. П. Гальчинського, С. В. Львовичкіна, В. П. Семиноженка. – Харків: ХФ НІСД, 2004. – 261 с.*
4. *Лапшина І. А. Розвиток людського капіталу України в процесі євроінтеграції : Монографія / І. А. Лапшина, Львів: Кальварія, 2008. – 332 с.*
5. *Порохня В. М. Моделювання впливу інтелектуального капіталу на інноваційний розвиток підприємства : Монографія / В. М. Порохня, В. О. Лось. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2010. – 176 с.*
6. *Дороніна М. С. Соціальний капітал виробничої організації : Монографія / М. С. Дороніна, А. І. Нечепуренко. – Харків: ХНЕУ, 2011. – 232 с.*
7. *Савенко В. Г. Підвищення рівня економічної безпеки держави на основі комерціалізації інтелектуальної власності / В. Г. Савенко. – автореф. дис. канд. екон. наук. спец. 21.04.01. – К.: НІСД, 2011. – 18 с.*